

Ο Μητρικός Θηλασμός στα Νεοελληνικά Αινίγματα (Ιατρική ερμηνεία)

Αλεξάνδρα Χρ. Οικονομοπούλου, Πτυχιούχος Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Διευθύντρια Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής.

(Συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος)

Για να δώσουμε την πρέπουσα σημασία στην ιατρική ερμηνεία αυτών των αινιγμάτων της λαϊκής μαμής, όπως και στη μύηση του μητρικού θηλασμού και τη διατροφική αξία που έχει αυτός για την υγεία του παιδιού, θεωρήσαμε αναγκαίο, πριν προβούμε στην παρουσίαση των αινιγμάτων να αναφέρουμε ένα παράδειγμα για την ιατρική αξία που έκρυβαν τα αινίγματα του βυζαγμού, δίνοντας παράλληλα και την ιατρική του ερμηνεία:

*«Άκοπο απ' το μαχαίρι,
άβαλο μες στο σκουτέλι,
όλοι απ' αυτό έφαγαν
κι ο Βασιλιάς όταν ήτανε κοπέλι».*

Τι είναι; **Το μητρικό γάλα**

Με τα αινίγματα η κυρα-μαμή δίδασκε με το δικό της τρόπο κι έδινε ευχή στη νέα κοπέλα, όταν θα γίνει μάνα να “μη κοπεί” ποτέ το γάλα της, δηλ. να μη χαθεί. Ακόμη, της ευχόταν το γάλα της να είναι “άβαλο”, δηλ. να μην αναγκασθεί να πάρει ξένο γάλα για το παιδί της και να το βάλει στο “σκουτέλι”. Επίσης, να μην πάθει το βυζί της “σπάργωμα”, δηλ. γαλακτοφορίτιδα ή υπερφόρτωση των μαστών από “περισσογαλιά”, κι αναγκασθεί να το αρμέξει σε “αρμεχτήρια” με φόβο να πάθει μαστίτιδα ή “τρίχωμα του βυζιού” ή και απόστημα.

Στις παραδοσιακές μαμογιάτρισσες ήταν γνωστό, τόσο από την πείρα τους, όσο κι από το γυναικείο ένστικτό τους,

πόσο ευαίσθητος ήταν ο μηχανισμός της παραγωγής επαρκούς γλυκού γαλακτος και πόσο εύκολα αυτός ο μηχανισμός επηρεαζόταν από πολλούς ψυχοσωματικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Οι εξειδικευμένες για το μητρικό θηλασμό μαμές, που επί Τουρκοκρατίας καλούνταν “γαλούσες” και “νεραϊδάρες”, φρόντιζαν να δημιουργήσουν στις μικρές κοινότητες το κατάλληλο “βυζαστικό περιβάλλον”, ώστε μέσα σ’ ένα συναισθηματικά ζεστό παραδοσιακό κλίμα να εμπεδώνονται τα αναγκαία εξαρτημένα αντανακλαστικά για το μητρικό θηλασμό. Στην προσπάθεια αυτή τα μνημεία του λόγου που ζούσαν στο στόμα του λαού, όπως τα αινίγματα, βοηθούσαν τις νέες να ζουν σ’ ένα μητρικό και διδακτικό βυζαστικό περιβάλλον.

Παρακάτω παραθέτουμε μερικά χαρακτηριστικά αθησαύριστα λαϊκά αινίγματα από ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο και από τις Αλύτρωτες Πατρίδες, που παλαιότερα συνήθιζαν και έλεγαν οι μαμογιάτρισσες και οι γερόντισσες στις “τσουπούλες” και στις “βυζωμένες” νέες ως “νιώσματα”, δηλ. αινίγματα για τους μητρικούς μαστούς, τα οποία ήταν ταυτόσημα με το μητρικό θηλασμό και το γάλα της μάνας. Η λύση του αινίγματος ήταν πάντα η ίδια: τα βυζιά της θηλάζουσας μάνας, ο μητρικός θηλασμός, το γάλα της μάνας, το βρέφος που θηλάζει.

«Ένα πράμα, πραγματύρι
και τυρί δεν είν',
στο πιάτο δεν μπαίνει,
μαχαίρι δεν το πιάνει».

Τι είναι; Το μητρικό γάλα

☞☞☞

«Ασημένιο πηγαδάκι
με στενούτσικο στοματάκι,
σκύφτ' ο λάφταρος και πίνει,
ούτ' ο λάφταρος χορταίνει,
ούτε το πηγάδι ξηραίνει».

(Οι μαστοί της θηλάζουσας μάνας)

☞☞☞

«Έχω δυο μηλόπα απάν' σ' έναν παγιριά,
χωρίς νερόν και χωρίς φωτιά βράζουν».

(Οι μαστοί της μάνας)

☞☞☞

«Άσπρο είναι, τυρί δεν είναι,
σαν τυρί τυροκοπά,
στο σκουτέλι δεν μπαίνει
και στη γη δεν ξεφυτρώνει».

(Το μητρικό γάλα)

☞☞☞

«Το κουκκύν, το κοκκυνάρι,
ντο κι κείται στο τραπέζι,
ντο κι κόφτει το μαχαίριν
και τον Κόσμον ντ' ανασταίνει,
και τον Βασιλέαν ανασταίνει».

(Το μητρικό γάλα)

☞☞☞

«Το τυρί, το τυροκόπι,
το μαχαίρι δεν το κόφτει,
όλος ο Κόσμος τό 'φαγε
κι ο Βασιλεύς ατός του».

(Το βυζί της μάνας)

☞☞☞

«Έχω δυο τσοκαλοπά
και πάντα είν' γιομάτα».

(Οι μαστοί της μάνας)

☞☞☞

«Είναι ένα πράμα σαν τυρί
και τυρί δεν είναι,
και μαχαίρι δεν το κόβει
και τσουκάλι δεν το βράζει,

κι όλος ο Κόσμος τό 'φαγε,
κι ο Βασιλιάς κι ο γιος του».

(Το γάλα της μάνας)

☞☞☞

«Εστί μοι δυο μήλα
επί ανωφερείας, άνευ ύδατος
και άνευ πυρός βράζοντα».
(Βυζαντινό αίνιγμα από τη Μικρά Ασία)

☞☞☞

«Το τυρί το ευγενικό
στο τραπέζι δεν μπαίνει,
όλος ο Κόσμος τό 'φαγε
κι ο Βασιλιάς κι ο γιος του».

(Το γάλα της μάνας)

☞☞☞

«Δύο πηγαί εισίν εν τω Κόσμω
και ο Κόσμος έπιεν και εις ου έπιεν».
(Βυζαντινό αίνιγμα από τη Μ. Ασία
για το γάλα της μάνας)

☞☞☞

«Το τίρι, τίρι, τίρι, τίρι,
που δεν μπαίνει στο ποτήρι,
γιούλος ο Κόσμος τό 'φαγε,
κι ο Βασιλιάς κι ο γιος του».

(Το γάλα της μάνας)

☞☞☞

«Φίλος μας επλάκωσε,
μπούζο μας εξήτησε,
μουδ' ο μπούζος κόκαλα,
μουδ' ο φίλος δόντια».

(Το θηλάζον βρέφος
και ο μαστός της μάνας)

☞☞☞

«Ένα σταφύλι κρεμαστό,
όμορφο μα το Χριστό,
Τούρκοι και Ρωμιοί το τρώσι,
δίχως ψωμί και δίχως γνώση».

(Το βυζί της μάνας)

☞☞☞

«Το μυτί, μυτάρι,
που τσουκάλι δεν το κόβει,
όλος ο Κόσμος τό 'φαγε,
κι ο Βασιλιάς ακόμη».

(Το μητρικό γάλα)

«Έχω δυο κουβαροπά
σ' έναμ παῖρ κεάν».

(Οι μαστοί)

ΣΟΣΟ

«Ένα πράμα κρεμαστό,
όμορφο μα το Χριστό,
όποιο δεις και δεν αράξει
όξω και να τ' αγοράσει,
μα δεν είν' συμπαθισμένος
αν είναι και μεθυσμένος».

(Ο μητρικός μαστός με το γάλα του)

ΣΟΣΟ

«Το τυρί, το τυρελένιο,
τ' άσπρο, το σιμιγδαλένιο,
να το κόψεις δεν κόβεται,
να το φάγεις δεν τρώγεται
και κάθε γλωσσί γεύετο».

(Οι μητρικοί μαστοί)

ΣΟΣΟ

«Το τυρί, το τυριρίτο,
όλοι τρων και γεύονται το
και στην τάβλα δεν τιθέτο».

(Το μητρικό γάλα)

ΣΟΣΟ

«Δυο κερνούνε, ένας πίνει και δεν μεθεί».

(Ο μητρικός θηλασμός)

ΣΟΣΟ

«Εισί μοι δύο λάγηνοι, πλήρεις αεί».

(Βυζαντινό αίνιγμα)

ΣΟΣΟ

«Το μανί, το μανιτάρι,
το μαχαίρι δεν το κόβει,
στο σοφρά δεν τ' απιθώνει,
όλος ο Κόσμος τό 'φαγε
κι ο Βασιλιάς ατός του».

(Το μητρικό γάλα)

ΣΟΣΟ

«Τι εστίν όλος ο Κόσμος,
το έπιεν και δύο ουκ έπιεν;».

(Το γάλα της μάνας: ο Αδάμ και η Εύα
ως πρωτόπλαστοι δεν το ήπιαν)

ΣΟΣΟ

«Έχω δυο τσουκαλόπουλα
και πάντα είναι γεμάτα».

(Οι μαστοί της μάνας)

ΣΟΣΟ

«Το τίρι, τίρι κρέμεται,
το τίρι καμαρώνει,
το τίρι τυρανιέται,
όλος ο κόσμος τό 'φαγε
κι ο Βασιλιάς ακόμη».

(Το γάλα της μάνας)

ΣΟΣΟ

«Δυο κερνούνε κι ένας πίνει».

(Μαστοί και βρέφος που θηλάζει)

ΣΟΣΟ

«Αρχοντόπουλο γεννιέται
κι αρχίζει να πεινά,
τρώγει δυο προβατινες,
καθεμί στην καθισιά,
χωρίς κόκαλα
και σα γάτα μουρμουρίζει».

(Το βρέφος και οι μαστοί
της μητέρας του)

ΣΟΣΟ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης Μ.Α.: Συμβολή στην έρευνα του Καρπαθιακού αινίγματος. *Καρπαθιακά Μελέται*, 1981, Β':45-97.

Γουζέλης Δ.: Γνωμικά τινά διαφόρων ενδόξων ανδρών, Ελλήνων και αλλογενών, έτι δε και αινίγματα και έτερα τινά. *Εν Ναυπλίω*, 1836, σ. 205-212.

Ζερβοπούλου Αικ.: Αινίγματα εξ Αρκαδίας. *Λαογραφία*, 1966, 24:454-455.

Ζερλέντης Π.Γ.: Δημώδη αινίγματα. *Νεοελλ. Αναλ. Α' φυλλάδ. Δ'*, 1870-72, σ. 193-209.

Κανελλάκη Κ.: Χιακά Ανάλεκτα. Αθήναι, 1890, σ. 163-186.

Κληρονόμος Δ.Θ.: Παραπουλητά (αινίγματα Αρκαδικά - Κρητικά). *Παναθήναια*, 1909-10, 19:308-312.

Κρητικίδης Ε.Ι.: Σαμιακά έθιμα. *Εν Ερμούπολει*, 1875, σ. 80-86.

Κυριακίδης Σ.Π.: Άσματα και αινίγματα. *Λαογραφία*, 1921-25, 8:109-152.

Κωνσταντίνου Χαρ.: Αινίγματα Κύπρου. *Λαογραφία*, 1953, 15:202-217.

- Λάμπρος Σπ.:** Δημώδη αινίγματα. Νεοελλ. Αναλ. Φιλολογικού Συλλόγου "ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ", Α' φυλλαδ. Δ', 1871, σ. 226-244.
- Λελέκος Μ.Σ.:** Δημοτική Ανθολογία. Αθήναι, 1852.
- Λουκάτος Δ.Σ.:** Θέματα και σύμβολα στα νεοελληνικά αινίγματα. Αφιέρωμα εις την Ήπειρον (μνήμη Χρ. Σούλη). Αθήνα, 1956, σ. 183-214.
- Λουκόπουλος Δ.:** Αινίγματα από την Αργιθέα. "Θεσσαλικά Χρονικά", 1932, 3: 129-140.
- Μερακλής Μ.Γ.:** Σημειώσεις Λαογραφίας. Τχ Η', "Λαϊκή Τέχνη", 1978, Ιωάννινα.
- Μιχαήλ-Δέδε Μ.:** Ελληνικά αινίγματα. Αθήνα, 1980.
- Οικονομόπουλος Χ.Θ.:** Ο θηλασμός στην Ελλάδα κατά την Τουρκοκρατία. Δελτ. Α' Παιδ. Κλιν. Πανεπιστημίου Αθηνών, 1982, 29(6):420-442.
- Οικονομόπουλος Χ.Θ.:** Η σπηλιά στα λαϊκά αινίγματα της Ελληνίδας μάνας και η ιατρική ερμηνεία τους. "Κρητική Εστία", Αθήνα, 1983, σ. 294-295.
- Οικονομόπουλος Χ.Θ.:** Σπηλαιίτες και σπηλιώτες (τα σπηλιωμένα παιδιά). "Επτά Ημέρες", Εφημ. "Καθημερινή", Φύλλο 8ης Αυγούστου 1993, σ. 32.
- Οικονομόπουλος Χ.Θ.:** Ελληνικό Λαογραφικό Λεξικό για τη Μάνα και το Παιδί. Εκδόσεις "Ελλην. Παιδ. Εταιρεία - ΦΥΤΡΑ-ΚΗ", Αθήνα, 1999.
- Οικονομόπουλος Χ.Θ.:** Νανουρίσματα και Ταχταρίσματα της λαϊκής Ελληνίδας μάνας για το παιδί της - Ιατροψυχολογική Ερμηνεία. Εκδόσεις "ΑΚΙΔΑ", Αθήνα, 1999.
- Οικονομόπουλος Χ.Θ., Οικονομοπούλου Χρ.Α.:** Από την Ηπειρώτισσα παραδοσιακή μαμή στους σύγχρονους επιστήμονες Μαία και Μαιευτή. Εκδόσεις "ΑΚΙΔΑ", Αθήνα, 2003.
- Οικονόμου-Μαύρου Κ.:** Επιστροφή στο μητρικό θηλασμό. Στρογγυλό τραπέζι, Δελτ. Α' Παιδ. Κλινική Πανεπ. Αθηνών, 1980, 27:139.
- Παπαζαφειρόπουλος Π.:** Περιυναγωγής γλωσσικής ύλης και εθίμων του Ελληνικού λαού. Πάτρα, 1887, σ. 316-323.
- Παπαστάθης Π.Σ.:** Η Φλωριάδα και τ' απικαστά της (αινίγματα). Αθήνα, 1993.
- Παπαχριστοδούλου Π.:** Θρακικά αινίγματα. Αθήνα, 1958.
- Περιστερής Δ.:** «Σφίγξ», ήτοι αινίγματα. Εν Αιγίω, 1934.
- Πολίτης Ν.Γ.:** Δημώδη αινίγματα. Νεοελληνικά Ανάλεκτα "Παρνασσού", 1870, 1: 193-254.
- Πολίτης Ν.Γ.:** Αινίγματα και λογοπαίγνια. Ο εν Κων/πόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, Η', 1873-74, σ. 513-526.
- Ραφαήλ Ε.:** Δημώδη αινίγματα. Νεοελληνικά Ανάλεκτα "Παρνασσού", 1870-72, Α': 193-254.
- Σέπτας Δ.Χ.:** Αινίγματα από τη Βόρεια Ευβοία. Αθήναι, 1965.
- Σούλης Χ.Ι.:** Ηπειρωτικά αινίγματα. "Ηπειρωτικά Χρονικά", 1926, 1:158-189, 313-329.
- Στάθης Σπ.Ε.:** Κυθηραϊκά αινίγματα. Λαογραφία, 1910, 2:330-370.
- Σταμούλη-Σαράντη Ελπ.:** Αινίγματα. "Θρακικά", 1940, 13:354-365.
- Χατζηγεωργίου Γ.Ι.:** Αινίγματα για τον άνθρωπο. Λευκωσία, Κύπρος, 1972.
- Χατζηδάκη-Καψωμένου Χρ.:** Νεοελληνικά λαϊκά αινίγματα (Διδακτορική διατριβή). Παράρτημα αριθμ. 4 του Α' τόμου Επιστημονικής Επετηρίδας Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη, 1990.
- Χατζηδάκη-Καψωμένου Χρ.:** Θησαυρός Νεοελληνικών αινιγμάτων. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2000.
- Φέρμπος Δ.Ι.:** Δημώδη αινίγματα. Νεοελληνικά Ανάλεκτα "Παρνασσού", 1870-72, Α':211-218.

ΑΡΧΕΙΑ

- Αρχείο Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.
- Αρχείο Κέντρου Σύνταξης Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών.
- Αρχείο Γλωσσικό, Ιστορικό και Λαογραφικό του Μουσείου της Μητέρας.
- Αρχείο του Μουσείου της Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής.